

Soru Tümcelerinin Edinimi

Hatice Sofu

Çukurova Üniversitesi

Giriş

Çocukların kavramları nasıl oluşturdukları, bunların adlarını nasıl öğrendikleri ve kullandıkları son yıllarda bir çok araştırmanın ve tartışmanın konusu olmuştur. Gelişim kuramı konusunda iki temel yaklaşım Piaget ve Vygotsky'nin görüşleriyle özetlenebilen bilişsel ve sosyal-iletişimsel yaklaşımlardır. Piaget'in gelişimi üç ana evreye böldüğü tanımını temel alarak Riley hem Piaget hem de Vygotsky'nin ilk dönemde kavram oluşturulmadığını kabul ettiğini söylemekte ve ancak üçüncü yılda dil ve düşünce arasında en alt düzeyde ilişki olduğunu ileri sürmektedir. Bu iki bilimadamının daha sonraki evrelere ilişkin görüşleri ayrılmaktadır. Piaget'ye göre bilişsel gelişim gelişimin temelini oluşturur, dil gelişiminden bağımsızdır ve onun ön koşuludur (Hickmann, 1990; Riley, 1987; Carroll, 1986). Vygotsky'e göre ise dil ve konuşma arasındaki ilişki bilişsel gelişime olduğu kadar deneyime de bağlıdır. Hickmann (1986:11) Piaget'nin dil kullanımını bağımsız gelişmenin ürünleri olan bir çok davranıştan yalnızca biri olarak gördüğünü, dilin özellikle ilk iki evrede bilişsel gelişim için ne yeterli ne de gerekli olduğunu ileri sürdüğünü belirtmektedir. Bu görüşün aksine Vygotsky dil gelişimini bilişsel gelişimin çıkış noktası olarak görmekte, bilişsel ve dil gelişiminin sürekli etkileşim içinde olduğunu ve birbirlerinden ne bağımsız ne de öncelikli olabileceğini ileri sürmektedir.

Benzer şekilde Anglin de (1986:84) ilk sözcüklerin öğrenilmesinin çocuğun önceki kavram gelişiminin üzerine oluşturulduğunu ve ilk sözcüklerin öğrenilmesinin de bilişsel ve anlamsal gelişimde önemli değişikliklere yol açtığını ileri sürmektedir.

Dil edinimi çalışmalarına bakıldığında çocukların dili çevreleriyle etkileşimde, dünyayı kavramakta ve öğrenmekte bir araç olarak kullandıkları gözlenmektedir. Çok küçük yaştan itibaren dil yapılarının yanısıra işlevler de kavranmakta, bir yapının birden fazla işlevi kapsar şekilde kullanıldığı da görülmektedir. Bu yapılar arasında çocukların kullandığı soru tümcelerinin etkileşim ve öğrenmede, dolayısıyla bilişsel gelişimde önemli rol oynadığını düşünüyoruz. Şimdiye kadarki çalışmalar genellikle yetişkinlerin çocuklara yönelttiği sorulara çocukların verdiği yanıtların incelenmesi ya da çocukların soru kullanımlarının yapısal gelişiminin tanımlanması şeklinde olmuştur (örn. Klima ve Bellugi, 1966; Ekmekçi, 1979; 1990). Bu çalışmada, bu nedenle, çocukların kullandığı soru tümceleri yapı ve işlev açısından incelenecektir.

Dil ediniminde sözcük sıralaması çok erken edinildiğinden İngilizce edinen çocuklar genellikle İngilizce dizimi olan özne-eylem-tümleş sıralamasına karşı hassas davranmakta bu nedenle erken yaşta kullandıkları soru tümceleri bu sırayı izlemektedir (Snow, 1986:73). Soru tümceleri yükselen tonla, düz tümceler düşen tonla söylendiğinden çocuklar başlangıçta soruları düz tümcelerden tonla ayırabilirler. Snow çocukların yükselen tonla sonlanan tümceleri mutlaka bir yanıt beklediği şeklinde yorumladıklarını ileri sürmektedir.

İngilizce evet/hayır soruları ve soru adılı ile başlayan sorular özneyi soran "who" ve "what" dışında öğelerin yer değiştirmesini gerektirdiğinden ilk sorular genellikle düz tümce sıralamasında olup ancak özne ve yardımcı eylemin yer değiştirmesinin öğrenildiği daha sonraki aşamada yetişkin sorusuna benzer sorular üretilebilmektedir (Yule, 1985:144; Parker, 1986:159).

Türkçe'de ise durum İngilizce ve benzeri dillerden farklıdır. Evet/hayır sorularını oluşturmak için sorulmak istenen öğeden sonra -mI imi eklemek yeterlidir. Öğelerde bir yer değişikliği söz konusu değildir. Soru adılı ile yapılan sorularda da durum aynıdır. Yalnızca tümcenin başına soru adılı eklemek yeterlidir. Bu nedenle soru tümceleri Türkçe'yi anadili olarak edinen çocuklarca çok çabuk ve düzenli bir şekilde kullanılmakta, bu konuda çok az hataya rastlanmaktadır. Örneğin:

MER: Siz üçüncü mü katta oturuyorsunuz? (3;4)

Bu örnekte bile çocuğun -mI iminin işlevini öğrendiği, yani hangi ögeyi sorguluyorsa ondan sonra soru imi kullanacağını bildiğini görmekteyiz. Ancak, "üçüncü kat" tamlamasının bölünmemesi gerektiği bilgisinin eksikliği bu tümcenin söylenmesine yol açmıştır.

Yöntem

Bu çalışmanın veri tabanını Türkçe'yi anadili olarak edinen dört kız çocuğundan 2;0-3;6 yaş arasında uzunlamasına toplanan anlık konuşma örnekleri oluşturmaktadır. İkinci yaşgünlerinden itibaren başlanarak çocuklar her ay bir kez ziyaret edilmiş ve en az bir saat boyunca hem araştırmacının hem de anneleri ya da evde bulunan diğer kişilerin katılımıyla gerçekleşen konuşmaları kaydedilmiştir. Daha sonra çocuk dili analizi için geliştirilmiş Chat Manual (MacWhinney,1991) programına göre çeviri yazıya dönüştürülen konuşmalardan yalnızca 2;0, 2;3, 2;6, 2;9, 3;0, 3;3 ve 3;6 yaşa ait olan kısmı bu çalışma için incelenmiştir.

Araştırmanın kapsamındaki kız çocuklarından ikisi (Ç1 ve Ç2) alt sosyo-ekonomik düzeyde ailelerden gelmektedir. Her iki ailede de anne baba ilkokul mezundur. Babalar işçi olarak çalışmakta, annelerse evkadınıdır. Diğer iki çocuk

(Ç3 ve Ç4) orta sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerden gelmektedir. Bu ailelerde anne ve babalar üniversite mezunu ve tümü çalışmaktadır.

Veri Analizi

Araştırmanın kapsamındaki çocukların soru kullanma eğilimlerini incelemek için öncelikle konuşma örneklerinde soru tümcelerinin düz tümceye oranı hesaplanmıştır. Tablo 1'de de görüldüğü gibi çocuklar soru tümcelerinin kullanımında bireysel farklılıklar göstermektedir. Bu durumda her çocuğun soru tümcesi kullanım oranının kendi içerisinde değerlendirilmesi gerekmektedir.

Örneğin, Ç1 ilk aydan başlayarak ortalamaya (%11.6) yakın bir oranda soru tümcesi kullanmıştır. En yüksek soru kullanım oranı 3;0 yaşta gerçekleşmiştir. Ç2 ise genellikle Ç1'e göre daha düşük oranlarda soru tümcesi kullandığı halde 2;6 yaşında en yüksek oranda soru kullanımı gerçekleştirmiştir (%27.5).

Tablo 1. Soru tümcelerinin toplam tümcelere oranı.

Denek/Yaş	Ç1(%)	Ç2(%)	Ç3(%)	Ç4(%)
2;0	5.5	7.5	13	0.6
2;3	10.5	4	15.9	3.8
2;6	8.3	27.5	29	2
2;9	13.3	10	27	6.5
3;0	21.3	8.4	23.7	10
3;3	11.5	9.6	36.8	5.9
3;6	10.8	7.2	34	9.3
X	11.6	10.6	25.6	5.4

Dört çocuk içinde Ç3 en yüksek oranda soru tümcesi kullanmaktadır. 2;6 yaştan itibaren ortalamasının (25.6) üzerinde olduğu gözlenmektedir. Ç4 ise en az soru kullanan çocuk olmuştur. Ç4'ün anne ve babasının çocuğa sürekli soru yöneltekte olduğu göz önüne alındığında çocuğun soru sorandan daha çok soru yanıtlayan durumunda olmasının böyle bir strateji geliştirmesine neden olduğu düşünülebilir. Anne babanın çocuğa sürekli açıklamalar sağlayarak da fazla soru sorulmasına gerek bırakmadığı gözlenmiştir.

Dört çocuğun da ilk veri toplama zamanı olan iki yaşında soru tümcesi kullanıyor olması soru tümcelerinin erken dil gelişimi döneminde edinilmeye başladığını göstermektedir. Önce hangi tür soruların görüldüğünü incelediğimizde aşağıdaki tablo ortaya çıkmaktadır (Tablo 2). Soru kullanım oranında karşılaştığımız bireysel farklılıklar burada da göze çarpmaktadır.

Tablo 2. Yapılarına göre soru tümceleri:

Seher(Ç1) :	tonlama (2;0) soru adılı + tümce (2;3) sözcük + -mI? (2;3)
İlknur(Ç2):	soru adılı + tümce (2;0) sözcük + -mI? (2;6) tonlama (2;6)
Başak(Ç3) :	sözcük + -mI? (2;0) soru adılı + tümce (2;0) tonlama (2;9)
Ecem (S4) :	sözcük + -mI? (2;0) soru adılı + tümce (2;0)

Türkçe'de çok yaygın olmamakla birlikte bazen soru Őekli kullanmadan yükselen tonla soru sorulabilir (Banguoğlu, 1990). Benzer Şekilde, çocukların konuşma örneklerinde de özellikle ŐaŐkınlık ifade ederken yükselen ton kullanarak soru oluşturdukları gözlenmiştir. Ancak, bu soru tümceleri her üç çocuğun konuŐmasında da tek sözcüklük ya da eksiltili tümcelerle sınırlıdır (rnek 1). Bu bakımdan bu çalıŐmadaki soru örnekleri, soru kullanımının ilk aŐamasında yükselen tonla düz tümcenin soruya dönüŐtürüldüđü, İngilizce edinim örneklerinden farklıdır.

(rn.1) Ann: baban geliyor.

Ç3 : babam? (2;9)

Araştırmanın kapsamındaki çocukların kullandıkları diğer soru türleri -mI imi kullanma ve soru sözcüğü ile yapılan sorulardır. Türkçe'de sorular herhangi bir sözdizimi değişikliği gerektirmediiğinden soru tümcesi edinimi düzenli ve kolaydır. Bu çalışmada incelenen konuşma örneklerinde de çok erken yaşta hem evet/hayır sorularına hem de soru adılı ya da nadı ile yapılan sorulara rastlanmaktadır. Soru tümcelerinin yapısal çeŐitliliđine ilişkin sayısal bir çözümleme yapılmamıŐtır. Ancak, çocukların veri toplama sürecinin ilk aylarından başlayarak "ne", "kim", "nerede", "nasıl", neden/niçin", "nasıl" soru nad ve adılarını kullanabildikleri gözlenmiştir.

Soru tümcelerine işlevleri açıŐından baktığımızda yetişkin dilinde soruların her zaman yalnızca bilgi alma iŐlevine yönelik olarak kullanılmadıklarını görürüz (Ağakay, 1952; Bolulu, 1997). Ağakay soru tümcelerini "gerçek sorular" ve "kuruluŐları soruya benzeyen ancak doğrudan fikir ileri srmeğe yarayan cümleler"

olarak sınıflandırmıştır. "Böyle şey olur mu?" örneğinde olduğu gibi "tersine sorulu anlatış", "hikaye etme", "dilek", "ikileme" gibi anlatım çeşitliliği sağlayan işlevleri gerçekleştiren tümcelerin aslında soru tümcesi olmayıp soru şekilli anlatışlar olduğunu ileri sürmektedir (1952:683-4). Bolulu tüm soru ve soru grnml tümceler yerine -m imi ile oluşturulan soruları incelemiştir. Bu imin her tümcede öğrenme, bilgi alma, merak giderme gibi işlevlere yönelik olarak kullanılmadığını, bazı soru grnml tümcelerin pekiştirme, zaman, şaşırma, yadsıma, koşul, vb değişik işlevler gerçekleştirebileceğini ileri sürmektedir. Çocuklar da bu imin ve diğer soru tümcelerinin bilgi alma, öğrenme dışındaki farklı işlevlerinin ayırđına erken yaşta varıp yetişkinlerinkine benzer bir kullanım göstermektedirler.

Tablo 3. İşlevlerine göre soru tümceleri:

	Seher (1)	İlknur (2)	Başak (3)	Ecem (4)
İşlevler:				
bilgi isteme	2;0	2;0	2;0	2;3
yansılama	2;0	2;0	-	2;0
onaylatma	2;0	2;6	2;3	2;6
açıklama isteme	2;0	3;3	-	-
seslenme	2;3	-	-	-
izin isteme	2;3	2;6	2;0	-
gösterme/ dikkat çekme	2;6	-	2;3	-
neri	2;9	2;6	2;3	3;0
olumsuzlama/zıtlık	2;9	-	3;3	3;3
tanıtma	3;0	2;9	-	2;9
karşılaştırma	3;3	-	-	-
hatırlatma	3;3	-	-	2;9
şaşırma	-	3;6	-	-
istek	-	-	2;0	2;3
yakınma	-	-	2;0	-
düzeltme	-	-	2;9	-
sosyal beceri	-	-	-	2;0
konuşma başlatma	-	-	-	3;0

Tablo 3'te dört çocuğun soru tümceleri kullanarak amaçladıkları işlevler ve bunların ilk kez gözlendiği ay belirtilmiştir. Çocuklar iki yaşında soru tümcelerini bilgi isteme işlevinin yanısıra yansılama, onaylatma, açıklama isteme, izin isteme, bir şey isteme, hatır sorma gibi işlevleri de gerçekleştirmek için kullanmaktadırlar.

Çocuklar arasında bireysel farklılıklar burada da gözlenmektedir. Örneğin, S1 en fazla sayıda işlevi yerine getiren soru tümceleri kullanırken S2 en az sayıda

işlev gerçekleştiren soru tümceleri kullanmıştır. Bilgi isteme, yansılama, istek, izin isteme, onaylatma gibi işlevleri yansıtan soru tümceleri tüm çocuklar tarafından kullanılmaktadır. Örneğin "Bu benim olsun mu?" en sık kullanılan izin isteme tümcelerinden biridir.

Çocuklar zaman zaman yanıtın emin olmadıklarında ya da yeni edindikleri bir yapıyı çalışırken yansılama stratejisini kullanmaktadırlar (Örnek 2).

- (Örn.2) Ann : sen o ablaya ne götürdün?
 Ç3 : ne götürdüm? (2;3)
 Ann : ne verdin?
 Ç3 : ne verdim?

Onaylatma işlevi genellikle "değil mi?" sözcüğünün kullanılması ile gerçekleştirilmektedir (Örnek 3). Ancak, aynı işlevi gerçekleştiren farklı örneklerle de rastlanmaktadır (Örnek 4).

- (Örn.3) Ç4 : siz yatıyorsunuz, değil mi? (2;6)
 (Örn.4) Ç3 : öyle mi diyor ağaçkakan? (2;3)

Tüm çocukların ortak olarak kullandıkları işlevlerin yanısıra tek tek çocuklara özgü bireysel kullanımlar da gözlenmektedir. Örneğin, seslenme ve karşılaştırma işlevlerini yalnız Ç1'in konuşma örneklerinde görmekteyiz (Örnek 5). Annesi büyüklere kahve, çocuğa çay ikram ettiğinde çocuğa büyüklerin fincanında da çay olduğunu söylemiştir. Büyüklerle birlikte kahve içmek isteyen çocuk hoşnutsuzluğunu karşılaştırma yaparak ifade etmiştir.

- (Örn.5) Ç1 : bu çay mı? (3;3)
 Ann : neci ya?
 Ç1 : kayfe o.

Diğer taraftan, şaşırma ifade etmek için soru tümcesi kullanan tek çocuk Ç2'dir. Oturduğu koltuktan kalkan Ç2 altında oyuncağının olduğunu gördüğünde şaşkınlığını soru görünömlü bir tümce ile belirtmiştir (Örnek 6).

- (Örn.6) Ç2 : aa altırmda ne vardı? (3:6)

Ç3'ün kullandığı farklı işlevli soru tümceleri ise yakınma ve düzeltmedir. Araştırmacı ile evcilik oynayan Ç3 kahvesinin gecikmesinden yakınarak sorar:

- (Örn.7) Ç3 : kahve nerde kaldı? (2;0)

Aynı çocuk annesi ile birlikte fotoğraflara bakarken anne bilerek yanlış bir adlandırma yapar ve çocuk tarafından bir soru tümcesi ile düzeltilmek istenir (Örnek 8).

(Örn.8) Ann : řu kargalara nasıl bakıyorsun sen?
Ç3 : ördeklere mi?

Ç4 diğer çocuklara oranla az sayıda soru tümcesi kullandığı halde işlev açısından sosyal beceri ve konu başlatma işlevlerini kullanan tek çocuktur. Araştırmacı ile konuşmayı sürdürmek istediğinde kendisi konuşma konusu oluşturmak için soru tümceleri kullanmakta ve yanıtını da kendisi vermektedir (Örnek 9-10).

(Örn.9) Ç4 : nereye gidiyoruz yarın biliyor musun? (3;3)
Arş: nereye?
Ç4 : pikniğe.

(Örn.10)Ç4 : benim doğumgünüm oldu mu annem bana ne alacak
biliyor musun? (3;3)

Örnek 10'da Ç4'ün -mi imini soru imi olarak değil de zaman belirtmek için kullanarak Bolulu'nun tanımladığı yetişkin kullanımına da yaklaştığını görmekteyiz. Ayrıca, Ç4 2;0 yaşında hatır sormak için "iyi misin?" ifadesini kullanmaktadır. Bu aşamada bu sorunun kalıpsal bir söyleyiş olduğu söylenebilir. Ancak, daha sonraki aylarda bu ifade diğer soru tümcelerinin ortaya çıkmasına koşut olarak da kullanılmaya devam edildiğinden Ç4'e özgü bir işlev olarak listeye geçirilmiştir.

Veri tabanını oluşturan konuşma örneklerinde çok az hatalı kullanıma rastlanmıştır. Örneğin, en çok soru tümcesi kullanan Ç3'ün zincirleme soru tümceleri kullandığı 2;6 yaş örneklerinde bu tür hatalı sorular vardır (Örnek 11).

(Örn.11) Ç3 : bu bisikletin var mı? (2;6)
Arş: var.
Ç3 : nerde?
Arş: evde.
Ç3 : nasıl gibi?
bunun gibi mi?
Arş: hıı.
Ç3 : kocaman mı?

Yapı açısından bir başka hata yine aynı çocuğun 3;3 yaşında kullandığı bir soru tümcesinde göze çarpmaktadır (Örnek 12).

(Örn.12) Ç3 : hızlı mı da mı alıyor? (3;3)

Ç3'ün daha önceki aylarda toplanan konuşma örneklerinde soru tümceleri doğru kullanıldığı halde 3;3 yaşında bir çok soru örneğinde gerek -mİ iminin gerekse soru adlı kullanımının hatalı oluşu dikkat çekicidir (Örnek 13-14).

(Örn.13) Ç3 : oyuncak olsa oynarım mı? (3;3)

(Örn.14) Ç3 : annesi de var mıydı?

Ann: annesi de vardı.

Ç3 : adı kim?

Ancak, hatalı örneklerin doğru örneklere göre sayıca çok az olması bu yapının öğrenilmemiş olmasından daha çok girdi yoğunluğuna bağlanabilir. Bu örneklerde de görüldüğü gibi, yeni tümce kalıpları ve sözcükler edinildikçe daha önceden doğru kullanılmakta olan yapılarda da hata yapılabilmektedir.

Sonuç

Çalışmanın kapsamındaki çocuklar hem yapı hem de işlev olarak çeşitli soru tümcelerini veri toplama sürecinin başlangıcı olan 2;0 yaşından itibaren çok az hatayla kullanmaktadırlar. Türkçe'nin yapısından kaynaklanan düzenlilik soru tümcelerinin erken edinimini sağlamaktadır. Soru tümcelerinin çocuklar tarafından kullanılan toplam tümce içindeki yeri konusunda bireysel farklılıklar gözlenmekle birlikte işlev açısından çeşitliliği çocukların soru tümcelerini etkin bir araç olarak kullandıklarını göstermektedir. Özellikle, soru önad ve adlarının erken yaşlarda yaygın olarak kullanımı çocukların çevreleriyle iletişim kurma, dünyayı anlama ve bilgi dağarcıklarını geliştirmelerine yardımcı olmaktadır.

Kaynakça

- Ağakay, M.A. (1952). Soru tümceleri üzerine. *Türk Dili* 12, 683-684.
- Anglin, J. (1986). "Semantic and conceptual knowledge underlying the child's words. A. Kuczaj ve M.D. Barrett (Haz.) The development of word meaning: Progress in cognitive development research.(s.83-98) New York, NY: Springer-Verlag.
- Banguoğlu, T. (1990). *Türkçenin grameri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

- Bolulu, O. (1997). Soru mi'si mi, soru eki mi? *Türk Dili* 112, 11-12.
- Carroll, D.W. (1986). *Psychology of language*. California: Brooks/Cole Publishing.
- Ekmekçi, F.Ö. (1979). *Acquisition of Turkish: A longitudinal study on the early language development of a Turkish child*. Yayınlanmamış doktora tezi. Austin, Texas Üniversitesi.
- (1990). "Türkçe'nin ediniminde soru tümcelerinin algılanımı". S.Özsoy ve H.Sebüktekin (Haz.) IV. Dilbilim Sempozyumu Bildirileri. (s.215-231) İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Hickmann, M. (1986). "Psychological aspects of language acquisition". P. Fletcher ve M. Garman (Haz.) *Language Acquisition*. (s.9-29) Cambridge: Cambridge.
- Klima, E. ve Bellugi-Klima, U. (1966). Syntactic regularities in the speech of children. J. Lyons ve R. Wales (Haz.) *Psycholinguistic Papers*. (s.183-208) Edinburgh: University of Edinburg Press.
- MacWhinney, B. (1991). *The CHILDES project: Tools for analyzing talk*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Riley, L.R. (1987). *Psychology of language development*. Toronto: C.J. Hogrefe.
- Parker, A. (1986). *Linguistics for non-linguists*. Boston: Little, Brown and Company.
- Snow, C. (1986). "Conversation with children" P.Fletcher ve M.Garman (Haz.) *Language Acquisition*. (s. 69-89) Cambridge: Cambridge.
- Yule, G. (1985). *The Study of Language*. Cambridge: Cambridge.